

En text är en text är en text?

Om en terminologisk tredelning av textbegreppet

Vad är en text?

I många fall, kanhända de allra flesta, vållar det inga som helst problem att tala om eller för den delen också för vetenskapliga syften handha en *text*. Vi är för det mesta skäligen överens om vad vi egentligen menar när vi säger att vi läst en text om det eller det eller att vi analyserat en text eller jämfört olika texter med varandra. Att begreppet ändå lätt låter sig problematiseras är uppenbart. Inom språkvetenskapen görs det väl oftast i en absolut, textlingvistisk mening: vad är en text, och vad är inte en text? Vilka språkliga och innehållsliga egenskaper krävs det av ett antal samförekommande meningar för att vi alls skall uppfatta dem som tillsammans utgörande en text? Närmast ett delproblem inom denna övergripande frågeställning gäller frågan om hur mycket språkligt material det egentligen krävs för att det skall bli tal om en text: kan en enda mening vara en hel text, rentav ett enda ord

Wendt, B.-A., fil. dr, forskare, Department of Scandinavian Languages, Lund University. "A text is a text is a text? On a terminological partition in three of the notion of text", *ANF* 121 (2006), pp. 253–274.

Abstract: In this article a terminological partition in three of the notion of text (in the countable sense) is proposed, above all in order to handle texts that occur in more or less different versions, the suggested terms being: text work, text witness and text carrier. The text work is the abstract entity that by (a given group of) text users is identified as one and the same each time it occurs (even so in quite heterogenous versions), whereas the text witnesses are those specific different versions in which the text work is actually represented. As long as such a version is exactly the same word by word, it is indeed the same text witness although it might occur in different physical appearances, that is: different text carriers. The text work is not the ideal (or original) version, instead it is the essential summary of all its text witnesses — in some sense thus corresponding to the phoneme within phonology, whereas the text witnesses then correspond to the allophones. This notion might change the focus of interest in dealing with a text work, from that of (reconstructing) the original to that of the most widespread text witness as the one best representing the text work in actual use.

Keywords: text, work, version(s), variation, text use, terminology

(i en icke satsformad mening på till exempel en skylt)? En helt annan fråga gäller om man vill uppfatta text i inskränkt språklig mening eller se begreppet som en grafisk helhet där språket bara är en del, om än vanligtvis den viktigaste.

Allt detta är ytterligt intressanta frågor, men det är inte denna sida av textbegreppet som skall bli föremål för behandling här (om än jag återkommer till skillnaden mellan text i inskränkt och utvidgad mening). Det skall istället handla om hur en text skall avgränsas i förhållande till andra mer eller mindre avvikande textvarianter. Om det i det förra fallet gäller att avgränsa alla verkligt och möjligt förekommande texter från allt som är icke-text, gäller det i detta senare, här ifrågakommande fall att avgränsa de texter som vi är överens om att de verkligen uppfyller kraven för att vara texter — från varandra. Att denna uppsats är en text och Paulus' brev till romarna en helt annan är givetvis ett invändningsfritt förhållande, men problem uppstår när en text börjar uppträda i exemplar med större eller mindre avvikelser från ursprungstexten och sinsemellan, vare sig dessa avvikelser är ouppsåtliga eller uppkomna genom medveten bearbetning. Är de olika varianterna då olika texter? Ja, i en viss mening är de givetvis det, i en annan däremot bara just varianter av en och samma text. Det jag ämnar försöka i det följande är att bringa terminologisk reda med hänsyn till denna textbegreppets flertydighet, påtagligt besvärande när man går att undersöka en texttradition som rymmer sådan variation. Det skall därvid sägas att jag gör det med en renodlat språkvetenskaplig och filologisk infallsvinkel.

Vad är en och samma text?

Att själva textbegreppet behöver förtydligas vid handhavandet av en texttradition med varianter ligger i öppen dag, och terminologiska preciseringar har förstås också gjorts, vanligen så att ordet *text* förbehålls endera storheten i den begreppsliga tudelningen text som abstrakt enhet : text som specifik (eller till och med fysisk) yttring (variant). Så skiljer bibelfilologen Vinton A. Dearing (1959, s. 1) på *text* ("the patterns of ideas", "works of literature") och *records* ("manuscripts (or printed books)"), medan litteraturvetenskapligt skolade textkritiker gärna vänder på det hela och talar om *verk* gentemot *text*, så till exempel Johan Svedjedal (1991, s. 44 f.). Bland nordiska filologer har enligt Odd Einar Haugen (1990, s. 135) textbegreppet ofta "kunna blivit ståande som eit såvidt uproblematisk omgrep", men *text* får ändå (i lik-

het med hos Dearing, men i motsats till inom litteraturvetenskapen) snarast stå för den abstrakta enheten, medan de konkreta yttringarna omtalas som *textvittnen*. Vanligtvis handlar det då förstas om handskrifter, och oftast har det för traditionell filologi gått ut på att utifrån dessa med textkritisk metod försöka hitta tillbaka till den ursprungligaste textvarianten, *arketypen*,¹ av Haugen (2000) beskriven som "den form av teksta som kjem så nær opp til originalen som råd er" (s. 18) men utan "nokon identitet mellom dei to (utanom dei tilfelle der originalen er bevart)" (s. 20). Inom sentida filologi har visserligen en till dels omvälvande uppvärdering av de enskilda handskrifterna ägt rum, varvid man bland annat velat sätta in dessa i sitt eget funktionella sammanhang, men ännu torde det finnas kvar en benägenhet att uppfatta texten bakom textvittnena som ytterst identisk med ursprungstexten. För den företrädesvis litteraturvetenskapliga termen *verk* tycks det hur som helst otvetydigt vara så; den danskspråkiga motsvarigheten *værk* definieras således (i förbigående) i Ólason & Guðjónsson 2000 (s. 97 not 1) rätt och slätt som just 'original'.

För att tydligare lyfta fram texten i bruk, oberoende av hur ursprunget en gång kan ha sett ut, tror jag att vi kunde ha god nytta av att skapa en terminologi i analogi med de strukturalistiska begreppen *fonem* : *allofon* (*grafem* : *allograf* och så vidare).² Om vi då skulle tänja analogien ända till uttryckssidans, finge vi ett begreppspar *textem* : *allotext*.³

Nu har förvisso termen *textem* förekommit inom strukturalistisk

¹ Den textkritiska grundsatsen *recentior non deterior* är ju typiskt nog ett försvar för yngre handskrifter bara i deras tänkbara egenskap att bättre återge arketypen — och samtidigt ett tydligt uttryck för att avvikelser från denna arketyper i sig gör en handskrift sämre.

² Jag har själv kommit att arbeta med ett par olika texttyper som var för sig i rätt påfallande grad präglas just av en förekomst av många varianter av något vi ändå vill uppfatta som en och samma text: medeltida lagtexter med en vidlyftig handskriftstradition och psalmtexter som förekommer dels i otaliga tryckta upplagor, dels i medvetet omarbetad form i olika stadfästa psalmboksutgåvor. Det är också i anslutning till min avhandling om senmedeltida lagspråk (Wendt 1997, närmare bestämt kap. II avsnitt A och däri behandlade handskrifter av Magnus Erikssons landslag; jfr med de kritiska synpunkterna i Wollin 1998, s. 181 f., 184 f.) som jag först gjordes uppmärksam på en möjlig parallell med fonemet och dess allofoner, av Cecilia Falk och Lars-Olof Delsing. Jag har också mött den i en föreläsning (om textutgivning vid Lunds universitet, ht 1997) av latinisten Birger Bergh, som en pedagogisk parallell till den sedvanliga filologiska tudelningen i *text* och *textvittne*.

³ För de högre språknivåerna utnyttjas väl sällan eller aldrig motsvarande *allo-*termer. Till lexemet skulle då höra *allolexer*, som torde få förstås som de olika graford som företräder ett och samma lexem: *bok(en(s))* och *böcker(na(s))* skulle därmed vara *allolexer* till lexemet *bok*. Till sememet skulle vi så kunna tänka oss *allosemer*, snarast väl synonymmer, som ju i någon mening företräder samma betydelse, samma semem.

språkvetenskaplig teoribildning (fr. *textème*, eng. *texteme*, ty. *textem*), och då — naturligt nog — som en beteckning på den högsta nivån i den språkliga strukturen i en generell beskrivning av texter som sådana. Det handlar därmed framförallt om textemet i absolut mening, om vad som strukturellt gör en text till en text. Så sätter till exempel Walter A. Koch (1966, s. 385, 1969, s. ix) texten i förhållande till de lägre språknivåerna och redovisar därvid följande räkka: *morfem* – *logem* (\approx ord) – *syntaktem* (\approx sats) – *textem*. Han dryftar sedan möjligheten av att beskriva strukturella särdrag hos olika texttyper genom olika uppsättningar av "Abweichungsregeln oder Umformungsregeln" i förhållande till en allmängillare textstruktur (Koch 1966, s. 386). Användningen av *textem* blir därmed, såvitt jag förstår, mest ett sätt att få en term fri från luddigheten och olika ovidkommande eller störande konnotationer hos det allmänspråkliga ordet *text*. Många textstrukturalister klarar sig också utan termen, så Peter Hartmann (1964), fastän denne enligt Koch (ibid.) sägs skissera just textembegreppet. Möjligen skall varje enskilt textem förstås som en strukturellt mönsterbunden typ av text; det är kanhända så man skall uppfatta Kochs (1966, passim) τ_{allt} (= "Durchschnittliche Alltagssprache", s. 384) och τ_{poet} (= poetiska texter) — att dessa utgör varsitt textem. Den andra termen i paret, *allotext*, tycks ingen ha tagit upp i sammanhanget. Den skulle då kunna nyttjas om alla de enskilda texterna av en viss typ eller kanhända hellre om de olika tänkbara sammanställningarna av de utbytbara beståndsdelar som textemet rymmer.

Det jag är ute efter här är, som framgått, istället en terminologi för enskilda texter. Detta faller helt utanför strukturalisternas strävan att systematisera beskrivningen av den generella språkförmågan; i denna ingår givetvis bara (på sin höjd) typer av textmönster. Kunskap om dessa kan i någon mening sägas ingå i språkförmågan, den passiva, i det att vi känner igen ett visst textmönster när vi möter det i en given text, och den aktiva, i det att vi kan tillämpa olika typmönster när vi skriver i olika sammanhang (jfr med Josephson 2001). Därmed är det förstås enbart i denna betydelse av texttypsmönster som termen *textem* är helt parallell med *fonem* och de övriga. Dessa mönster ingår visserligen inte i något slutet, uttömmande beskrivbart system, men det är ju en egenkap de delar med till exempel morfem och semem. Vi kan därför inte förvänta oss att finna minimala par för dessa texttyper. Ansatser därtill kan det väl likväl finnas, i den meningen att det kan vara meningsfullt att undersöka vilka ändringar av texttypernas särdrag som medför övergång till en annan typ. Däremot ingår det givetvis inte i själva

språkförmågan att känna igen, än mindre att kunna återge, en given enskild text. (En helt annan sak är det att ingående kännedom om ett antal för en kultur väsentliga texter i och för sig utgör en viktig del av den kulturella självbilden.)

Det handlar alltså om en entydig artskillnad, men detta hindrar inte att man kan se vissa paralleller ändå, om också de närmast bör ses som metaforiska: för sådana texter som uppträder i olika varianter är det möjligt för textbrukarna att trots olikheterna känna igen en och samma text bakom dessa, på liknande sätt som vi igenkänner ett och samma fonem bakom olika allofoner. Av ovan sagda skäl bör vi givetvis välja en annan term än *textem* — men utan att för den skull glömma parallellen, *mutatis mutandis*, med fonemet. För denna den enskilda textens "allofon" finns det alla skäl att välja den sedan länge nyttjade termen *textvittne*. För dess "fonem" finns det däremot en termlucka. Att tillgripa *text* rätt och slätt är efter min mening inte så lyckat — också textvittnena kan ju kallas texter. Bokhistorikern Rolf E. Du Rietz talar om *idealtext* gentemot *actual texts* eller *realtexter*, men i det förra ligger då en föreställning om "an 'ideal' form, more or less perfectly known to us" (1974, s. 11) och om realtexten som "ett försök att återgiva en idealtext" (1991, s. 228). Med fonem-parallellen (eller -metaforen) måste ju däremot varje textvittne fattas som en fullgod återgivning av den därav företrädde texten. Den besvärande mångtydigheten hos ordet *text* föranleder Patrik Åström (2003, s. 32) att i sin avhandling om senmedeltida laghandskrifter etablera termparet *verk* och *textvittne* (eller bara *vittne*). Man kan säga att han helt enkelt valt den entydigaste termen ur vardera begreppsparet *verk* : *text* och *text* : *textvittne*. Med det förra avser han "en abstrakt, avgränsbar och sammanhängande följd av ord, med en eller flera upphovsmän" (ibid.), i vilken definition det i och för sig är möjligt att läsa in litteraturvetarnas original-föreställning. Han utnyttjar dock termen på ett sätt som åtminstone liknar det jag far efter. Dock skulle jag för tydlighets skull föredra att tala om *textverk*; sedan må detta liksom *textvittne*⁴ i ett givet sammanhang elliptiskt omtalas utan specificerande förled (eller för den delen med en förled som istället närmare anger texttypen, till exempel *romanverk* med *romanvittnen*, *lagverk* med *lagvittnen* och *essäverk* med *essävittnen*). Sammansättningen med *text-* kan också tjäna syftet att något litet skilja termen från litteraturvetarnas *verk* med dess inskränkta

⁴ Strängt taget borde *textvittne*, som Cecilia Falk påtalat för mig, nu få kallas *textverksvittne*, men att förlederna tillåts uppvisa den flertydighet hos *text* som sammansättningarna råder bot på kan vi nog leva med.

betydelse. Att *verk* också som efterled osökt kan leda tankarna till upphovsmannens skapelse ligger förvisso redan i dess allmänspråkliga betydelse, och en renare term vore därför kanhända *textabstrakt*. Lika fullt kommer jag i det följande att hålla mig till *textverk* i anslutning till Åström.

Textverket skall sålunda fattas som en abstrakt textuell storhet som av (en given grupp av) textbrukarna (vid en given tid eller i ett givet sammanhang) mer eller mindre samstämmigt uppfattas som en och densamma varje gång den tar form. Inom traditionell textfilologi har den storhet man velat ringa in bortom textvittnena som sagt nästan alltid varit den ursprungliga varianten, textverkets *arketyp*. Denna är för det mesta en historisk rekonstruktion i förhållande till textvittnena, medan textverksbegreppet istället avser den samtida textuppfattningen (hur snävt eller vitt man nu än väljer att avgränsa denna samtid). Eller annorlunda uttryckt: arketypen är (den i sig synkrona) utgångspunkten för textens diakroni, textverket den abstrakta sammanfattningen eller essensen av den i bruk varande textens synkroni (med en något överdriven renodling av sistnämnda begrepp). Därmed kan man föreställa sig (något) olika uppfattning av ett textverk vid olika tider i historien, beroende på vilka textvittnen som är i omlopp vid en given tid. Inget hindrar å andra sidan att man föreställer sig ett textverk oberoende av tid, textverket under hela den tid det varit i bruk, alltifrån sin tillkomst intill nuet. Till detta skall genast sägas att det ingalunda är tal om något slags tolkningsinriktat mentalt synsätt, såtillvida att det skulle handla om texten i subjektiv mening, hur textbrukarna uppfattar eller föreställer sig att den ser ut — i släkt med den textsyn som vissa (post)moderna litteraturteoretiker gjort till sin, utmynnande i "ei full oppløysing av tekstmogrepet" för att tala med Haugen (1990, s. 132). Mitt textverksbegrepp avser alltjämt texten som verkligt, objektivt språkligt alster.

När det sedan gäller termen *textvittne*, tror jag inte att det alltid blir klart i filologernas termbruk om detta avser bara en specifik variant av ett textverk eller själva den konkreta bäraren av en sådan variant, det fysiska föremålet. För ett handskriftsmaterial blir en sådan åtskillnad i verkligheten föga påträngande, och det är väl också därför som termen, sådan den faktiskt nyttjas, synes oscillera. För mig (liksom av allt att döma för Åström, fastän han beskriver yttringen som "fysisk") är däremot textvittne endast det förra: en specifik uppenbarelsform av ett textverk, en variant av texten där *text* skall fattas i snäv språklig mening. För boktrycksmaterial föreligger således samma textvittne i

alla textuellt likadana exemplar av ett textverk. En tredje term blir därmed av nöden, och jag vill föreslå *textbärare*. (Jämför med Du Rietz (1976, s. 137), som beskriver boken såsom "en 'materiell textbärare', alltså ett konkret föremål, i vissa fall en del av ett sådant föremål", eller Haugen (1990, s. 148), som omtalar handskrifterna såsom i "siste instans [...] ikkje anna enn ein *berar* av teksta", ävensom Svedjedal 1991, s. 50, som säger att "verket förmedlas av en text som i sin tur förmedlas av en bok" och att böcker alltså är "textbärare".) Detta är den rent fysiska yttringen av ett textverk eller rättare sagt av ett textvittne, den konkreta materia som bär texten.⁵ (Jag påminner om (den metaforiska) analogien med fonemet, vars allofoner uppträder om och om igen — liksom ett textvittne genom trycktekniken kan göra det —, men som i ett yttrande av en specifik talare vid ett specifikt tillfälle uppträder som ljud, som en fon — motsvarigheten till textens bärare.) För tryckta böcker är det väl därvid oftast vad vi kan kalla *textbärartypen* som kan vara av intresse: en samgruppering av alla textbärare som (i allt väsentligt) ser likadana ut. Textbärartypen utgör alltså en variant av texten där *text* skall fattas i vidaste (typo)grafisk, multimedial eller bokhistorisk mening. Ställer vi därmed *textvittne* mot *textbärartyp*, får vi sålunda på köpet ett termpar för att hålla isär texten i inskränkt (språklig) mening och i utvidgad — med hela utanverket av typografi, bilder, sidformat, pappersslag och så vidare som en del av texten.⁶

Vartill tjänar då en tredelning av textbegreppet?

Det övervägande flertalet av textverk föreligger bara i en enda variant. I sådana fall kan hela den ovan skissade begreppsapparaten synas överflödig, men jag menar att den kan ha ett rent principiellt värde också då, om inte annat så för att ställa ett visst slags textverk mot andra

⁵ Man kunde förstås här helt enkelt ha tänkt sig (*text*)*exemplar*, men ett exemplar är väl alltid ett lösföremål (en bok, ett häfte, ett lössblad och så vidare), medan textbäraren, som jag vill uppfatta det, också kan vara en del av en bok, bärande textvittnet till ett kortare textverk, eller flera böcker eller häften, bärande textvittnet till ett enda mer omfattande textverk. Se vidare i följande avsnitt. Med samma stränga logik som nämndes (och tillbakavisades) i not 4 skulle det egentligen heta *textverksvittnesbärare*, men en så otymplig sammansättning ger ytterligare skäl för att vi bör kosta på oss lyxen att tillåta ett flertydigt *text*- som förled i de sammansatta termerna (ju 'textvittne' (eller möjligen 'textverk') i *textbärare*, 'textverk' i *textvittne* och dividuativt 'text' i *textverk* (där sistnämnda innebörd är den jag lämnat kvar åt det osammansatta *text*)).

⁶ Om denna helhetssyn på texten se ur bokhistorisk synvinkel till exempel Ridderstad 1999 och ur språkvetenskaplig till exempel Melin 1995, s. 80 ff., eller Ledin 2000, särskilt om begreppet *semiotiskt rum* (s. 17 f.).

med hänsyn till just förhållandet mellan textverk, textvittne(n) och textbärare. Vi kan till exempel föreställa oss följande olika sammanställningar härvidlag:

Ett handskrivet brev (som ingen skrivit eller tryckt av — eller fått för sig att ge ut): ett textverk, företrätt av ett textvittne, förekommande i en textbärare.

En handskriftstradition av större eller mindre omfattning: ett textverk, företrätt av flera textvittnen, förekommande i varsin (och alltså lika många) textbärare.

En tryckt, men aldrig omtryckt, bok: ett textverk, företrätt av ett textvittne, förekommande i många textbärare, men endast en textbärartyp.⁷

En omtryckt, textuellt oförändrad, men grafiskt ändrad bok: ett textverk, företrätt av ett textvittne, förekommande i många textbärare fördelade på två textbärartyper.

En tryckt och i olika utgåvor omarbetad bok: ett textverk, företrätt av flera textvittnen, förekommande i varsin textbärartyp med vardera många textbärare.

En bok som omarbetats textuellt men med bibehållen typografi osv.: ett textverk, företrätt av två textvittnen, förekommande i vad vi kunde kalla nästan samma (!?) textbärartyp (vilket har sin betydelse för hur svårupptäckt bearbetningen kan vara).

Sedan är det ändå tillräckligt ofta som ett sådant tillstånd av textvariation föreligger att den här upprättade tredelningen gör god tjänst rent praktiskt, när man går att reda ut denna variation. Den variation den är ägnad att handha kan sedan vara större eller mindre, och den förekommer förvisso inte bara bland handskrifter. Synnerligen stor variation inom ett och samma textverk återfinns till exempel i sådana i stor utsträckning muntligt vidareförda verk som folksagorna (varom mera nedan). Inom en endast skriftburen, tryckt texttradition är väl variationen för det mesta ojämförligt mycket mindre, ja, kanhända så liten att de flesta textbrukarna är omedvetna om den, men det gör

⁷ Vi bortser här och i följande fall från att det kan föreligga skillnader mellan tryckta böcker inom en och samma upplaga, "förr i tiden oftare än man tror" (Ridderstad 1991, s. 193); då uppstår förstås också (något) olika textvittnen.

ingalunda textverksbegreppet mindre användbart i beskrivningen av den variation som verkliga föreligger — till exempel mellan en föga spridd förstaupplaga och senare, lätt förändrade mängdupplagor.

När det gäller textverkets avgränsning från andra verk kan detta rent teoretiskt uppfattas sålunda: hur mycket kan ändras i ett textvittne utan att textbrukarna uppfattar det som (tillhörigt) ett nytt textverk? I praktiken är och förblir avgränsningen — till följd av att den i verkligheten inte över huvud taget låter sig prövas — allt annat än självklar. Några minimala par kan vi givetvis inte ställa upp, inte ens något som tillnärmelsevis kunde påminna om det. Därtill är textverkligheten alldeles för mångskiftande. Att fråga sig hur mycket man kan ändra i *Robinson Crusoe* innan vi istället uppfattar textvittnet som företrädande exempelvis *Den hemlighetsfulla ön* kan förstås aldrig bli annat än en lätt absurd tankelek. Det är i själva verket så att det individuella textverket måste fattas som en alltigenom relativ storhet, beroende av de förhandenvarande brukarnas mer eller mindre svävande uppfattning om vad som utgör just ett och samma verk. Den bedömningen kan, som redan antytts, skifta från tid till annan, men också vid samma tid från sammanhang till annat eller från (typ av) brukare till annan. Många vanliga bokläsare torde utan vidare anse sig ha läst samma textverk också när de vet att den ene läst en något förkortad och moderniserad upplaga av en klassiker, den andre däremot en faksimilutgåva av förstaupplagan. En strängare bedömare, kanhända en litteraturvetare med tveklös inriktning på författarens originalitet och föga eller inget till övers för receptions historia, skulle därvid kunna invända att den förkortade versionen minsann inte längre är samma verk. Samma slags uppfattning kan en författare tänkas ha när han upptäcker att förläggaren gjort i hans tycke långtgående ändringar i förhållande till hans egen text. Däremot är det förmodligen så att en rätt annorlunda variant av ett verk kan bedömas som intrång i upphovsrätten — och alltså i ett rättsligt sammanhang ses som ett textvittne av samma verk. Hur man i ett vetenskapligt sammanhang vill se på gränsdragningsfrågan med avseende på vad som är ett textverk får därmed bli avhängigt av vilket slags undersökning det handlar om (jfr med Du Rietz' ord (1974, s. 11) om att varje version av ett verk kan upphöjas till "a subordinate kind of literary work itself, if the critic, for some reason, wants to regard and treat it as such (e. g., because of the historical significance or some interesting peculiarity of some particular version)").

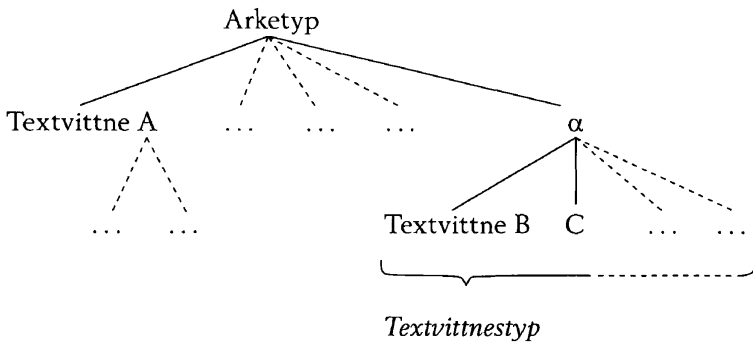
Mer principiellt kan man ändå fråga sig om två av varandra oavhängiga översättningar av samma textverk från ett annat språk är två skilda

textverk eller bara två textvittnen inom samma verk. En hierarkisering av textverksföreställningen vore sannolikt välgörande i ett dylikt fall; de båda översättningarna ses lämpligtvis som skilda *andrahandstextverk* med var sina egna textvittnen och underordnade ett och samma *första-handstextverk*. Underordningen kan ibland tänkas bestå av flera steg, för det fall att en översättning av en urprungstext i sin tur legat till grund för andra översättningar, till exempel de folkspråkliga bibelöversättningarna av den latinska *Vulgata*-texten. En hierarkisering kan förvisso också vara tillämplig för påtagligt åtskilda versioner av ett verk på ett och samma språk — sådana som någon eller många eller rentav de flesta textbrukare är tveksamma till att utan invändningar se som samma verk (till exempel starkt omarbetade klassiker som åtminstone mer kräsna läsare kan tänkas se njuget på). Här kan man då, åtminstone i fall av mindre omedelbar textöverföring, hellre tala om *underordnade textverk* (jfr med Du Rietz ovan) i förhållande till ett *överordnat textverk*.

Ett helt annat principiellt spörsmål gäller överföringen av ett textverk till ett annat medium än det enbart språkliga — filminspelningar, teateruppsättningar med mera. Är detta också textvittnen av samma verk? Svaret är förstås avhängigt av vad vi menar är text över huvud taget. För min del skulle jag vilja inskränka bruket till just enbart språkliga, i praktiken skriftliga, texter (med möjligt tillägg av textbärandens utanverk) och då svara nej, men ytterst måste bedömningen återigen stå i förhållande till det textbruk som det i ett givet sammanhang handlar om. (Kanhända kan den förledslösa termen *verk* bli till nytta här, inte minst då i fråga om sådana textverk som från början är avsedda att iscensättas. Man kunde då kunna uttrycka sig sålunda: verket *Mäster Olof* är förvisso ett textverk men är främst avsett att upplevas som ett skådespelsverk.) Eftersom det faller utanför mina syften med framställningen här, lämnar jag hur som helst nu detta textbegreppets gränsländ — åt den som för egna syften önskar staka ut gränserna i det.

För mer omfattande handskriftstraditioner låter sig inte så sällan variationen uppdelas i grupper av textvittnen som inbördes företer sådana likheter att de tillsammans skiljer ut sig från övriga (grupper av) textvittnen. Det kan exempelvis handla om språklig ålderdomlighet eller nymodighet eller om förekomst eller avsaknad av någon innehållslig enhet. När ett sådant förhållande är förhanden i en texttradition (och det kan givetvis lika gärna gälla tryckta verk), kan man lämpligen tala om *textvittnестyper*, på en nivå mellan textverket och de enskilda textvittnena. Därvidlag räcker det förstås att det bara är

en textvittnestyp som företräds av flera än ett textvittne. Redan om endast textvittnena A, B och C föreligger i ett stamträd som detta (och inte någon enda av de med streckade linjer antydda grenarna) torde termen vara till gagn i beskrivningen:

Gränsen mellan fall av textvittnestyper och fall av underordnade textverk enligt ovan är givetvis flytande — och måste så förbli. Det är den förhandenvarande infallsvinkeln i en given undersökning som får avgöra hur man vill se på sakernas tillstånd i detta hänseende.

Som framgick ovan av not 5 är textbäraren inte utan vidare att förstå som det lösa föremål som textvittnet finns i eller på. Ofta är den i och för sig just ett sådant, vanligen då en bok eller ett häfte, men den kan lika gärna utgöra bara en del av ett lösföremål, när textvittnet nämligen uppträder tillsammans med andra textverks vittnen. Allra vanligast är väl detta i en tidning. En enskild artikel däri är givetvis ett textvittne företrädande ett textverk, skilt från andra artikelverk i tidningen, och textbäraren är den fysiska del av tidningsexemplaret som bär detta textvittne. Sedan är hela tidningen att uppfatta som ett större textverk bestående av ett stort antal olika delverk, den är ett *sammelttextverk* (eller *samlingstextverk*, om man föredrar den förledsformen) med sina textvittnen (olika upplagor) och många textbärare.⁸ I de allra flesta

⁸ Ett sammelttextverks textvittne är som sådant en enhet, men vi kan förstås utifrån de ingående delverkens vittnen också se det som ett sammelttextvittne, vilken företeelse i fråga om handskrivna text torde vara densamma som den Åström (2003, s. 46, 49 ff.) omtalar som en *komplex primär skriftföljd* av det slag härav som består av flera primära skriftföljder; *skriftföljd* definierar han som "en kodikologiskt, paleografiskt och textuellt avgränsbar enhet, vilken har framställts för ett bestämt syfte, med bestämt innehåll inom en bestämd tidsperiod av en eller flera skrivare", och den är *primär* om den tillkommit i producent- eller distributionsleden i det litterära kretsloppet (a. a., s. 34).

fall förekommer inte den enskilda artikelns textvittne i någon annan textbärartyp, men vissa tidningsartiklar gör sig förtjänta av att tryckas om, inte så sällan i en annan tidning och kanhända i särskilt förtjänta fall så småningom i en samling med textverk av en viss skribent eller om ett visst ämne. Textvittnet — antingen detsamma eller ett annat (om nämligen det ursprungliga omarbetats inför den nya utgivningen) — uppträder nu i en helt annan textbärartyp och ingår i ett helt annat sammelttextverk, vilket givetvis kan ha betydelse för hur vi kommer att uppfatta textinnehållet, också om det skulle vara fråga om alldeles samma textvittne.⁹

Sedan förekommer det givetvis också att ett (kortare) textverk kommer att ingå som en mer eller mindre väl inlemmad del i ett annat textverk utan att detta senare har prägel av (och därför inte uppfattas som) ett sammelttextverk. Så till exempel kan ett från början självständigt artikelverk arbetas in (kanhända utan någon (nämnvärd) omarbetning alls) som ett kapitel bland många i ett bokverk. Har detta inte någon antologiprägel, uppfattas det fordom självständiga textverket av textbrukarna, i synnerhet av dem som inte känner till dess förhistoria, som en lika osjälvständig del av detta nya verk som övriga delar däri. Noga räknat är denna del likafullt ett textvittne av det ursprungliga kortare verket — samtidigt som det nu ingår som bara en del bland flera av ett annat textvittne (av det nya längre verket). Återigen är det värt att framhålla ett textverks relativa ställning; det som av vissa brukare eller i visst sammanhang uppfattas som ett sammelttextverk, kan av andra brukare eller i annat sammanhang uppfattas som ett enda helgjutet textverk. Det är förstås också i hög grad en fråga om upphovsmannens syften. Inom handskriftstraditioner svarar de två begreppen helt enkelt mot termerna *sammelhandskrifter* och *kompilationer*, och den filologiska vikten av att skilja mellan dessa har eftertryckligt framhållits av Karl G. Johansson (1997, s. 3 f.), som skriver:

En kompilation är en bearbetning och redigering av ett antal texter med syfte att bilda en enhet, utförd av en medvetet arbetande *redaktör*. Ofta skrev denne sammanbindande textavsnitt mellan texterna

⁹ Det textverk vi endast ägnade förströdd uppmärksamhet när vi läste det i sammelttextverket 'Dagens Nyheter av den och den dagen', läser vi kanhända så mycket uppmärksamare när det så småningom möter oss i sammelttextverket *Texter om Tredje världen*, uppenbarat i en påkostad textbärartyp med glättat papper och tillagda färgbilder. Denna synpunkt är också helt i linje med en av nyfilologiens käpphästar: att det spelar stor roll för förståelsen av ett deltextverk i vilken sammelhandskrift — tillsammans med vilka andra delverk — det förekommer.

för att deras enhetliga karaktär skulle förstärkas. [---] En kompilation [...] är alltså mer att betrakta som en självständig text skapad av redaktören. Den som redigerade en samlingshandskrift arbetade sannolikt efter något annorlunda principer. Han kombinerade medvetet sina texter i en viss ordning och försökte därmed åstadkomma en logisk enhet i sitt manuskript. Han ändrade sannolikt ordval eller ensstaka textavsnitt men bearbetade inte texterna för att åstadkomma en ny textenhet.

Likafullt kan något som var en sammelhandskrift vid sin tillkomst med tiden ha kommit att uppfattas som en kompilation av brukarna.

Ovan nämndes de ytterst variationsbenägna folksagorna, där det mesta utöver de mest grundläggande innehållsliga beståndsdelarna kan varieras. Av litteraturvetaren Boel Westin (1998, s. 32) beskrivs en sagotext som omfattande "en rad olika berättarpotentialer", och hon menar att "folksagan kan betraktas som en form av flytande text, vars egentliga berättarpotential ligger i dess inbyggda föränderlighet". För att vi skall hänföra ett textvittne till textverket *Rödluan* torde det i stort sett räcka med följande inslag: utöver huvudpersonen hennes mormor, bosatt i en stuga i skogen, och vargen, och så att den senare äter upp och klär ut sig till den förra för att också kunna äta upp Rödluan. Därutöver kan enskildheterna växla en hel del, inte minst i absolut förekomst — och ändå uppfattar de flesta av oss det som samma textverk, ytterst sammanhållet av det väletablerade sagonamnet.¹⁰ Ett väsentligt skäl till att vi verkligen är redo att göra det också med två ytterligt olika sagovittnen återfinns rimligen i det förhållande att det mellan dessa ytterpunkter finns ett så stort antal mellanvarianter att vi med rätt små steg åt gången kan förflytta oss mellan ytterpunkterna. Det omvända torde också vara skälet till att vi har så mycket svårare att godta en starkt avvikande variant av exempelvis en roman som ett textvittne bland de andra; dessa andra återfinns förmodligen väl samlade kring ursprungstexten, på långt, för många brukare på alltför långt, håll från den ensamma avvikaren. Av samma skäl är det bland romanerna typiskt nog de äldre klassikerna som vi medger störst variation hos utan att ifrågasätta verkidentiteten. Många av oss säger sig ha läst *Robinson Crusoe*, men ytterligt få har läst det oavkortade textvittnet (med dess vidlyftiga beskrivningar av överlevnadsknepen

¹⁰ Skulle man underkasta Rödluetexten en närmare granskning är det likväl tydligt att begreppet *underordnat textverk* skulle vara av nöden för att handha det högst ombytliga textverket (i synnerhet som oberoende översättningar torde föreligga i rik mängd). Jämför också med not 11.

och rätt utförligt skildrade äventyr efter hemkomsten till Europa), och skillnaderna mellan de vittnen vi läst torde också vara betydande — utan att det rubbar oss i föreställningen om att det är ett och samma textverk vi talar om.

En annan påtagligt ostadig muntlig texttyp — och i detta fall i verkligt bruk endast muntlig — är vandringsäggen. I sin jämförelse av olika varianter av i grunden samma vandringsägen utnyttjar Lisa och Robert Christensen (2001, s. 75 f.) de ryska formalisternas begreppspar *fabula* och *sjuzet* (ursprungligen uppställt av Viktor Sklovskij ([1925] 1966)). Det handlar enkelt uttryckt om det verkliga kronologiska händelseförloppet, *fabulan*, och hur någon sedan valt att framställa detta i en föreliggande berättelse. Tudelningen avser alltså företrädesvis textinnehållet — på djupet och (anordningen av det) på ytan.¹¹ När det gäller berättande textverk är det visserligen sannolikt att en samfällid *fabula* starkt bidrar till att vi uppfattar olika *sjuzet*-varierade textvittnen som samma verk (jämför med Rödluveexemplet). Likväl tar begreppsparen fasta på helt väsensskilda nivåer i texten; texter med samma *sjuzet* kan mycket väl vara olika textvittnen genom språkliga skillnader ända nere på stavnings- och böjningsnivå. Sedan skall det också eftertryckligt framhållas att den tredelade terminologi jag här föreslår i första hand är avsedd för texthistoriska och i viss mån intertextuella problem, inte för innehållsanalys. Den avser textvarianter som i filologisk mening hör genetiskt samman, det vill säga ytterst återgår på en och samma arketyper. Två av varandra oavhängigt tillkomna skildringar av en och samma verkliga händelse (med litet eller mycket olika *sjuzet*) utgår från samma *fabula* — men det föreligger entydigt två helt åtskilda textverk; de må dela samma innehåll, men språkligt-textuellt har de inget som helst med varandra att göra.

Vilken text vill vi komma åt?

Inom den nya filologien (presenterad i Nichols 1990) har man som sagt givit den enskilda handskriften ett mycket större egenvärde, oberoende av dess möjliga arketyplighet. Man har velat undersöka handskrifter på deras egna villkor och försöka utröna sändar- och mottagarstrategier i anslutning härtill, på svensk nordistisk botten särskilt i Andersson 1993

¹¹ Inom sagoforskningen har för övrigt också en annan innehållsanalytiskt grundad indelning förekommit, nämligen i *sagotyper* (grundläggande tematiska motiv), ådagalagda i *sagoversioner*, som kan varieras i *sagovarianter* (beskrivet i Ehrenberg 2003, s. 56 f.).

och Carlquist 1996 och 2002. Därigenom intresserar man sig alltså för textverket sådant det tedde sig för samtida brukare, istället för — som inom äldre filologi — textverket sådant det ursprungligen bör ha sett ut. Forskningen har bland annat kommit att gälla skillnader mellan (mer eller mindre) samtida handskrifter och vad dessa skillnader har att säga om skriftmiljöer, tillverkningssyften och målgrupper. Den innebär en både rimlig och angelägen förskjutning av den länge förhärskande synvinkeln, den arketypinriktade ursprungs- eller upphovs-mannasynvinkeln. När varje handskrift behandlas i egen rätt, inställer sig istället en tidigare försummad brukarsynvinkel (visserligen jämte ett intresse för den enskilda handskriftens upphovsman).

Den textterminologi som utvecklats här är i sig neutral i förhållande till valet av filologisk infallsvinkel. Den tar inte ställning till om (det förkomna) arketyptextvittnet eller ett verkligen bevarat enskilt textvittne är det intressantaste föremålet för forskning. Likväl är själva grundpoängen med mitt terminologiska förslag den analogi med fonembegreppet som definierar textverket som i lika mån företrätt av vart och ett av sina textvittnen, alls inte bara det ursprungligaste. Därför är det ofrånkomligen väl ägnat att sätta just brukarsynvinkeln i brännpunkten. Det handlar då i första hand om en litet annan och allmänare brukarsynvinkel än nyfilologernas. Vid en inringning av textverket i hela dess variation är det ju nämligen inte fråga om bruket (och brukaren) av ett specifikt textvittne — utan fastmer om hur texten som abstraktion har tett sig för alla dess olika brukare (vid en viss tid). Sätillvida att jag urskiljer denna den översta rent abstrakta textnivån i min tredelning, ansluter jag kanhända snarare till den traditionella filologien än till den nya. Istället för de enskilda textvittnena är det, om man väljer att sätta textverket i fokus, återigen textskepnaden bakom dessa som hamnar i centrum. Skillnaden är bara den — i och för sig allt annat än oväsentliga — att det nu, istället för ett försök att rena fram en ursprunglig text, handlar om att abstrahera fram den för textbrukarna mest typiska. Det är textverket sådant de flesta textbrukarna är vana att möta det som ur en sådan synvinkel blir det mest intressanta. Mot den traditionella filologiens ursprungliga läsart ställs då den mest utbredda läsarten, också om denna skulle innehålla förvanskningar av den ursprungliga. Den intressantaste läsarten blir alltså i första hand den som flest textbrukare möter eller har mött. Är det textverket i bruk vi vill komma åt i fråga om till exempel en medeltida lagtext, blir därmed måhända inte de allra äldsta handskrifterna de mest betydelsefulla. Istället bör vi i första hand söka de läsarter som har mest utbrett

stöd inom texttraditionen (vid den tid vår undersökning gäller). Om vi går framåt i tiden till tryckta textverk, blir förstaupplagan på motsvarande sätt kanhända mindre intressant, försåvitt denna nämligen i upplagetal entydigt överflyglas av en senare, något omarbetad utgåva (vare sig denna verkställts av författaren eller någon annan¹²). Denna torde ju i så fall bättre svara mot de flesta textbrukarnas kännedom om textverket i fråga. Vi skulle därmed närma oss det slags historiska textsociologi som litteraturvetaren Johan Svedjedal (1991, s. 70) har efterlyst (och också själv bedrivit).

Vilken text skall vi ge ut?

Vilket textideal en utgivare har är givetvis avhängigt av utgåvans syften. Med olika syften och inriktningar kan självklart helt olika textutgivningsmål komma i fråga och vara berättigade vart och ett för sig. För den språk- eller rättshistoriker som söker det språkligt och innehållsligt äldsta skiktet i en medeltida lagtradition eller för den litteraturvetare som söker författarens egen avsikt med ett verk bör förstas arketyper eller allra helst originalet¹³ (eller kanhända "Ausgabe letzter Hand") vara det textvittne som utgåvan så långt möjligt tar fasta på.

Som ett specifikt exempel kan i detta sammanhang nämnas den pågående textkritiska utgivningen av August Strindbergs samlade verk. Bärande grundsats för detta utgivningsprojekt är just den ursprungliga författarintentionen, och textidealet är alltså författarens original (Dahlbäck 1991). Man har lagt ned mycken och noggrann forskarmöda på att hitta tillbaka till Strindbergs eget textvittne bakom de förläggarnas ibland förhandenvarande ändringar som författaren bara motvilligt, om alls, gått med på vid utgivningen; textutgåvorna beskrivs (på omslagsfliken) som "hela Strindbergs författarskap i oförvanskat skick".

¹² Kanske skulle man mot strävan efter den ursprungliga författarintentionen som alternativ — med ett större inslag av brukarsynvinkel — kunna ställa upp vad vi då kunde kalla *den sekundära författarintentionen*. I en tryckt, välspredd och välkänd text vore denna då sådan den ter sig med stöd i de verkligt föreliggande textvittnena, oberoende av om dessa genom någon textändring avviker från sin författares ursprungliga intention. Det blir helt enkelt fråga om intentionen hos författaren sådan denne kommit att framträda i de mest välspredda textvittnena istället för hos författaren som skapande konstnär.

¹³ För handskrifter är arketyper den handskrift från vilken alla de andra leder sitt ursprung, och textkritiker sätter inte likhetstecken mellan denna och det egentliga originalet. Överfört till tryckt text skulle då arketyper, så länge senare upplagor bygger på de föregående, snarast svara mot det som brukar kallas sättningsförlagan, som mycket väl kan skilja sig från författarens eget original (se härom i det följande).

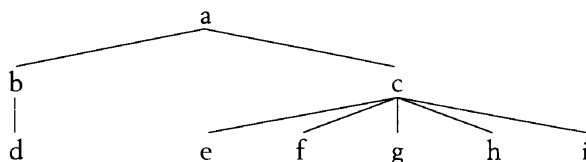
Detta leder till att man ibland upprättat en text som aldrig tidigare funnits i tryck, aldrig tidigare mött läsarna. Särskilt påfallande kan det bli i de mest kända verken, så till exempel på sina ställen i *Fröken Julie*, i vars text förläggaren av förstaupplagan, mot Strindbergs vilja, gjorde ett flertal ändringar. Utifrån originalmanuskriptet har rekonstruktioner gjorts i flera sentida utgåvor, och den nu aktuella nationalupplagans utgivare har med hjälp av infraröd belysning slutgiltigt lyckats särhålla Strindbergs och förläggarens ändringar i manuskriptet (Ollén 1984, s. 312 ff., och 1991). Genom detta tekniska framsteg har man således återställt Strindbergs ursprungliga ordalydelse, men därmed har man också valt ett för omvärlden hittills helt okänt textvittne av textverket *Fröken Julie*, ett rekonstruerat författaroriginal.

Också ett textverks reception(s)historia har — eller borde åtminstone ha — ett stort språkhistoriskt, rättshistoriskt eller litteraturhistoriskt intresse (eller vad annat slags historiskt intresse det vara må), och med en inriktning mot textverket i bruk blir då istället dess mest spridda utformning målet för en textutgåva. Den som till exempel vill studera Strindbergs påverkan på annan litteratur eller bruket av Strindbergcitat är förstas föga betjänt av en utgåva som rekonstruerat ett författarens originaltextvittne som aldrig nått allmänheten — lika litet som den som vill kartlägga Strindbergs själsliga eller stilistiska utveckling är betjänt av en förkortad och språkligt omarbetad skolupplaga (jfr med Svedjedal 1991, s. 62).

Arketypen som eftersträvat mål för en textutgåva är inom den nordiska filologiens verksamhetsfält — de medeltida handskrifterna — i många fall ett ouppnåeligt mål. Arketypen är som sådan inte en abstraktion; den återskapas med en uttalad föreställning om att den verkligen har funnits som ett ursprungligt textvittne. Och ibland kanske den ännu finns kvar. Den som arbetar med tryckt text kan ofta komma åt den genom förstaupplagan, men någon gång har ju också en ursprunglig handskrift bevarats. I de fall arketypen har försvunnit — och det är ändå det vanligaste för handskriftstraditioner — utgör den en konstruktion bara på grund av att källäget är som det är. Skulle vi däremot sätta upp textverket som mål för en textutgåva, vore detta per definition ett ouppnåeligt mål — om det inte skulle vara så att det bara finns och har funnits ett enda textvittne (och då skulle vi strängt taget också kunna kalla det en arketyputgåva!). Eljest är och förblir textverket en ren abstraktion utan egen förefintlighet, ej heller — väl att märka — lika med summan av textvittnena. Den bästa, mest prototypiska företrädaren (men ändå bara en företrädare, ett

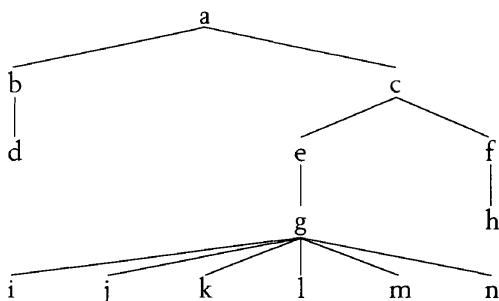
slags närmevärde) är inte arketypen (som sådan) utan istället det vanligaste, mest spridda och mest lästa textvittnet, *standardtextvittnet* eller *huvudtextvittnet* (som i och för sig ibland kan vara lika med arketypen). Det är detta huvudtextvittne som bör vara mest intressant för den textutgivare som ger försteg åt textverket för sin utgåva.¹⁴ Ju mer förhärskande huvudtextvittnet varit i bruket av ett textverk, dess bättre återspeglar det givetvis verket. Ja, i det fall det varit fullständigt förhärskande (vid sidan av några andra nästan helt okända textvittnen) blir det rentav nästintill lika med själva textverket.

En förutsättning är förstås att det någorlunda entydigt framträder ett huvudtextvittne i texttraditionen. För ett tryckt textverk är det, som redan framhållits, rimligen den mest spridda upplagens textvittne, eller annorlunda uttryckt: det textvittne som förekommer i störst antal textbärare om vilka vi tror oss veta att de varit jämförelsevis mycket lästa. (Något huvudtextvittne är ju inte det som i och för sig förekommer i otaliga textbärare, men där alla dessa blivit kvarliggande på tryckeriet.) För ett endast handskrivet textverk torde huvudtextvittnet snarast vara ett företrädesgillt vittne av den textvittnestyp som omfattar störst antal textvittnen (och textbärare) om vilka vi tror oss veta att de varit jämförelsevis mycket lästa. Textvittnet i den handskrift som fått flest omedelbara avskrifter i en handskriftstradition bör därvidlag vara en mycket god kandidat, alltså handskrift c i ett tänkt stamträd av detta utseende:

¹⁴ Den forskare som vill lägga denna synvinkel på en redan utgiven text kan få räkna med stora bekymmer, särskilt för ett handskriftsmaterial, eftersom förefintliga utgåvor gärna har arketypen som ideal (jfr med Carlquist 1996, s. 14). Huvudtextvittnet kan därmed finnas mycket väl dolt i notapparaten, om alls möjligt att utläsa. För tryckt text ställer sig saken oftast enklare; här gäller det vanligtvis bara att hitta fram till en lämplig mängdupplaga. Vi skulle med en (viss typ av) textverksinriktad utgåva också kunna åstadkomma det som litteraturvetaren Stina Hansson (1991, s. 219) framkastat som "en radikalare variant" av inriktningen på receptionsforskning, en utgåva som "kunde fokusera på mottagandet av en text vid en helt annan tid än då den tillkom".

I följande stamträd torde då istället textvittnet i handskrift g få ses som huvudtextvittne:

Givetvis beror denna bedömning också på hur avskriften förhåller sig till sin förlaga och till varandra. Finns det inbördes likheter mellan handskrifterna i–n som inte finns i g, får vi antaga ett nu förkommet mellanled mellan dem och g. I så fall bör istället en företrädesgill handskrift bland i–n ligga bäst till som huvudtextvittne.

För andra textverk, både tryckta och enbart handskrivna, kan det istället vara så att det finns ett antal spridningsmässigt jämbördiga textvittnen. Man kunde då som ett rent tankeförsök föreställa sig en textverksutgåva uppbyggd av ett hopplock från dessa på så sätt att man på varje punkt väljer den läsart som har störst spridning hos dessa textvittnen. Utgåvans text bleve då, liksom vissa arketyputgåvors, en ren konstruktion på grundval av flera textvittnen, en text som aldrig tidigare förelegat i verkligheten — alltså något helt annat än en utgåva av ett enda verkligt textvittne för dess egen skull, som den nya filologien förordar. Ett dylikt tilltag, att plocka samman ett slags textverkstillnärmning på ovan antytt sätt, ter sig givetvis som ett oting, hårresande spekulativt. När något liknande görs i arketypåterskapande syfte, kan det ändå hävdas att man försöker återskapa ett textvittne som man tror verkligen har funnits en gång i tiden. En motsvarande textverksskapelse avser däremot en text som aldrig funnits annat än möjligen på något slags obestämd överindividuell mental nivå. Och vad en sådan uppenbart spekulativ textskepnad skall kunna användas till kan man med all rätt undra! Däremot vill jag som en avrundande tankeutmaning framkasta möjligheten av en utgåva grundad på ett enda (väl valt) huvudtextvittne som man kunde tillåta sig att tillrättalägga på några enstaka (och i variantapparaten tydligt redovisade!) punkter där huvuddelen av dess efterföljare avviker till fördel för en mer

känd läsart — lika väl som när något motsvarande görs i en arketyp-återskapande utgåva. Om vi för ett ögonblick återvänder till det sista stamträdetsfallet ovan, kunde då en textverksinriktad utgåva ha handskrift g som bastext men ändra denna där alla dotterhandskrifterna avviker.

Slutord

Textverksbegreppet kan säkert tyckas vara en pressad och långsökt analogi till det ytterligt funktionsdugliga och användbara fonem- (grafem- och så vidare) -begreppet, i och med att vi med tillämpningen på enskilda textverk helt och hållet rör oss på *parole*-sidan av språket och dessutom med specifika yttringar därav. Ändå menar jag att det har ett värde som teoretiskt redskap när vi behöver resonera kring ett mer eller mindre invecklat textläge, redan eftersom det enkla ordet *text* därvidlag är hopplöst mångtydigt. Den här föreslagna tredelningen i *textverk* (eller *textabstrakt*, om en text som överordnad abstraktion), *textvittne* (om en specifik uppenbarelseform av ett textverk) och *textbärare* (*typ*) (om ett textvittnes konkreta skepnad) kan därför ge nödig tankereda åt ett sådant resonemang. Det överordnade textverksbegreppets värde kan därutöver ligga i de ovan antydda praktiska följder som dess tillämpning skulle kunna få för hur vi ser på vilket textvittne som är mest intressant att undersöka eller för den delen kanhända att ge ut — om vi med textverket för ögonen tar fasta på textbrukarnas synvinkel i mer generell mening.

Litteratur

- Andersson, R. 1993: *Postillor och predikan. En medeltida texttradition i filologisk och funktionell belysning* Ak. avh. Sällskapet Runica et Mediævalia. Scripta minora 1. Stockholm.
- Carlquist, J. 1996: *De fornsvenska helgonlegenderna. Källor, stil och skriftmiljö* Ak. avh. Samlingar utg. av Svenska Fornskrift-Sällskapet 81. Stockholm.
- 2002: *Handskriften som historiskt vittne. Fornsvenska samlingshandskrifter — miljö och funktion.* Sällskapet Runica et Mediævalia. Opuscula 6. Stockholm.
- Christensen, L. & Christensen, R. Zola 2001: *Snylteren. Temporalitet og narrativ struktur i vandrehistorien.* Museum Tusulanums Forlag, København.

- Dahlbäck, L. 1991: "Trrrrrrrrrrrrrrrrrrrrrrrrrrrråm!" Rapportering om August Strindbergs Samlade Verk och resonemang kring frågan: 'Är det Strindbergs egen text som etableras i Nationalupplagan?'. *Textkritik* (se denna titel), s. 99–112.
- Dearing, V. A. 1959: *A Manual of Textual Analysis*. University of California Press, Berkeley & Los Angeles.
- Du Rietz, R. E. 1974: "What is Bibliography?" *Text. Svensk tidskrift för bibliografi* 1:1, s. 6–40.
- 1976: "Principerna för en nationalbibliografi. En preliminär översikt". *Text. Svensk tidskrift för bibliografi* 1:3, s. 131–189.
- 1991: [i] "Diskussioner". *Textkritik* (se denna titel), s. 227–228.
- Ehrenberg, M. 2003: *Sagens förvandlingar. Eva Wigström som sagosamlare och sagoberättare*. Ak. avh. Skrifter utg. av Svenska barnboksinstitutet 81. ETC, Stockholm.
- Hansson, S. 1991: "Vilka krav ställer en språkvetare respektive en litteraturvetare på en textutgivning? En dialog mellan Bo Ralph och Stina Hansson". *Textkritik* (se denna titel), s. 206–224.
- Hartmann, P. 1964: "Text, Texte, Klassen von Texten". *Bogawus. Zeitschrift für Literatur, Kunst, Philosophie*, Heft 2, Juli 1964, s. 15–25.
- Haugen, O. E. 1990: "Mål og metodar i tekstkritikken". O. E. Haugen & E. Thomassen (red.), *Den filologiske vitenskap*. Solum, Oslo, s. 128–180.
- 2000: "Fem argument mot filologien". K. Jóhannesson, K. G. Johansson & L. Lönnroth (red.), *Den fornordiska texten i filologisk och litteraturvetenskaplig belysning. Studier och diskussionsinlägg*. Gothenburg Old Norse Studies 2. Göteborg, s. 17–26.
- Johansson, K. G. 1997: *Studier i Codex Wormianus. Skriftradition och avskriftsverksamhet vid ett isländskt skriptorium under 1300-talet*. Ak. avh. Nordistica Gothoburgensia 20. Göteborg.
- Josephson, O. 2001: "Textriktighet". *Språkvård* 1–2001, s. 3.
- Koch, W. A. 1966: "Einige Probleme der Textanalyse". *Lingua* 16, s. 383–398. [Också i Koch 1969, s. 206–221.]
- 1969: *Vom Morphem zum Textem (From Morpheme to Texteme)*. Aufsätze zur strukturellen Sprach- und Literaturwissenschaft. Georg Olms, Hildesheim.
- Ledin, P. 2000: *Veckopressens historia. Del II*. Svensk sakprosa nr 29. Institutionen för nordiska språk, Lund.
- Melin, L. 1995: "Grafisk pyttipanna. Om text och grafisk form i läroböcker". S. Strömquist (utg.), *Läroboksspråk. Om språk och layout i svenska läroböcker*. Ord och stil. Språkvårdssamfundets skrifter 26. Hallgren & Fallgren, Uppsala, s. 77–123.
- Nichols, S. G. 1990: "Introduction: Philology in a Manuscript Culture". *Speculum. A Journal of Medieval Studies* 65, no. 1, s. 1–10.
- Ólason, V. & Guðjónsson, Þ. I. 2000: "Sammenhængen mellem tolkninger og tekstversioner af *Gísla saga*". K. Jóhannesson, K. G. Johansson & L. Lönn-

- roth (red.), *Den fornnordiska texten i filologisk och litteraturvetenskaplig belysning. Studier och diskussionsinlägg*. Gothenburg Old Norse Studies 2. Göteborg, s. 96–120.
- Ollén, G. 1984: "Tillkomst och mottagande". *Fadren. Fröken Julie. Fordringsägare*. August Strindbergs Samlade Verk 27. Norstedts, Stockholm.
- 1991: "Hur identifierades förläggarens ingrepp i Strindbergs manuskript till Fröken Julie?". *Textkritik* (se denna titel), s. 156–167.
- Ridderstad, P. S. 1991: "Ser alla exemplar av en tryckt bok likadana ut?". *Textkritik* (se denna titel), s. 191–195.
- 1999: *Textens ansikte i seklernas spegel. Om litterära texter och typografisk form. Anförande vid Svenska Vitterhetssamfundets årsmöte den 27 maj 1998*. Svenska Vitterhetssamfundet, Stockholm.
- Sklovskij, V. [1925] 1966: *Theorie der Prosa*. Hrsg. und aus dem Russischen übersetzt von Gisela Drohla. S. Fischer Verlag, Frankfurt am Main. [På ryska: *O teorii prozy*, Moskva 1925.]
- Svedjedal, J. 1991: "Textkritisk litteraturteori. Några linjer i svensk och anglosaxisk textkritisk debatt". *Textkritik* (se denna titel), s. 42–78.
- Textkritik. Teori och praktik vid edering av litterära texter. Föredrag vid Svenska Vitterhetssamfundets symposium 10–11 september 1990*. Red. av B. Ståhle Sjönell. Svenska Vitterhetssamfundet, Stockholm 1991.
- Wendt, B.-A. 1997: *Landslagsspråk och stadslagsspråk. Stilhistoriska undersökningar i Kristoffers landslag*. Ak. avh. Lundastudier i nordisk språkvetenskap A 53. Lund University Press, Lund.
- Westin, B. 1998: *Strindberg, sagan och skriften*. B. Österlings förlag Symposion, Stehag.
- Wollin, L. 1998: "Mognande lagspråk. Stilsikt i Kristoffers landslag" [recension av Wendt 1997]. *Arkiv för nordisk filologi* 113, s. 175–196.
- Åström, P. 2003: *Senmedeltida svenska lagböcker. 136 lands- och stadslagshandskrifter. Dateringar och dateringsproblem*. Ak. avh. Stockholm Studies in Scandinavian Philology. New Series 32. Almqvist & Wiksell International, Stockholm.